DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.38**УДК: 343.98****Павлюк О. С.,***здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ*

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО, ЯКИЙ ВЧИНИВ ВБИВСТВО ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ З МЕТОЮ ЗАВОЛОДІННЯ НЕРУХОМИМ МАЙНОМ

Питання допиту осіб підозрюваних у вчиненні тяжких злочинів, в тому числі і вбивств, розглядалися та розглядаються багатьма вченими. У кожному науковому дослідженні, прямо або опосередковано, аналізуються питання тактики допиту, в залежності від виду злочину, від умов його проведення, від часових меж проведення останнього, від кількості криміналістично-значимої інформації, від мети допиту (отримання доказової інформації, викриття брехні, з метою попередження наступних правопорушень тощо), від статі або віку особи, від соціального статусу, від психічного стану, від національної та соціальної приналежності тощо. Метою статті є визначення напрямів та тактичних особливостей допиту підозрюваного, який вчинив вбивство особи похилого віку з метою заволодіння нерухомим майном, в залежності від слідчої стадії та особи підозрюваного. У статті розглядаються тактичні особливості допиту підозрюваного, який вчинив вбивство особи похилого віку з метою заволодіння нерухомим майном, що є невід'ємною складовою кваліфікованого та неупередженого розслідування. Отже допит підозрюваного по даній категорії кримінальних проваджень зазвичай характеризується конфліктним характером даної процесуальної дії, тому складним є процес встановлення психологічного контакту. Складним є і обрання врівноваженої та об'єктивної тактики поведінки слідчим. Зусилля слідчого повинні бути спрямовані на зізнання допитуваного хоча б по одному епізоду. Бажано, щоб це був або перший епізод «серії», або один з останніх епізодів, оскільки в пам'яті вбивці найбільш чітко та яскраво відбивається початок та кінець злочинної кар'єри. Практика показує, що як тільки підозрюваний зізнається в одному вбивстві, то через незначний період часу, відбувається процес зізнання у всіх інших вбивствах. Обрання тактики допиту підозрюваного багато в чому залежить від наявної у слідчого інформації про психологічний портрет вбивці. Так, організований не-соціальний тип серійного вбивці під час допитів зосереджений, обмірковує лінію захисту. Може відчувати відверту повагу до компетентного і розумного слідчого, нерідко «грати» з ним. Дезорганізований асоціальний тип серійного вбивці не знаходить розуміння у суспільстві, тому прагне відчутти до себе розуміння та співчуття.

Ключеві слова: розслідування, слідчий, вбивство, особи похилого віку, одинока особа.

Актуальність теми. Питання допиту осіб підозрюваних у вчиненні тяжких злочинів, в тому числі і вбивств, розглядалися та розглядаються багатьма вченими.

У кожному науковому дослідженні, прямо або опосередковано, аналізуються питання тактики допиту, в залежності від виду злочину, від умов його проведення, від часових меж проведення останнього, від кількості криміналістично-значимої інформації, від мети допиту (отримання доказової інформації, викриття брехні, з метою попередження наступних правопорушень тощо), від статі або віку особи, від соціального статусу, від психічного стану, від національної та соціальної приналежності тощо. В умовах соціально-політичних змін в нашій країні, стрімкого розвитку науково-технічних розробок, вільного доступу до новітніх методик та засобів отримання вербальної інформації (НЛП, поліграф, психології спілкування тощо), поширення міжнародної злочинності, все важче стає отримати правдиву інформацію та долати протидію розслідуванню [1].

Отже зазначене питання не втрачає своєї актуальності та навіть потребує конкретизації в залежності від виду злочину, від обстановки його вчинення, від мотивів вчинення вбивств, від психологічних особливостей підозрюваного, від ієрархічного становища підозрюваного у злочинній організації, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над цією тематикою працювали відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, А. М. Васильєв, В. К. Весельський, В. І. Галаган, І. В. Гловюк, А. В. Дулов, Д. В. Затенацький, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмичов, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, А. О. Ляш, О. І. Мотлях, О. М. Процюк, С. М. Стахівський, М. В. Салтевський, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, М. О. Янковий та багато інших науковців.

Метою статті є визначення напрямів та тактичних особливостей допиту підозрюваного, який вчинив вбивство особи похилого віку з метою заволодіння нерухомим майном, в залежності від слідчої стадії та особи підозрюваного.

Виклад основного матеріалу. Особливої уваги заслуговує планування та проведення допиту підозрюваних, який є важливою та складною слідчою дією. Щодо тактики проведення допиту особи, підозрюваної у здійсненні вбивства, ми цілком поділяємо думку про те, що для слідчого показання допитуваного є джерелом доказів, а для підозрюваного – це захист від підозри [2, с. 598]. Таким чином, допит має характер боротьби інтересів сторін, що беруть в ньому участь, та означає насамперед протидію, яку слідчому потрібно подолати [3, с. 7].

Особа, яка вчинила злочин, завжди є носієм значно більшої за своїм об'ємом інформації ніж потерпілі та свідки. Підозрюваний представляє для слідчого інтерес з трьох точок зору:

- 1) як особистість;
- 2) як учасник та спостерігач досліджуваної події, процесу та механізму її відображення;
- 3) як слідоутворюючий та слідосприймаючий об'єкт [4, с. 532].

Якщо говорити про допит підозрюваних у провадженнях про вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх

майном, то в даному випадку можна класифікувати допит таких осіб на дві групи:

1) Допит особи, що вчинила вбивство з раптово виниклим умислом на заволодіння грошима, золотими виробами, орденами, медалями та іншими цінними речами;

2) Допит особи, що вчинила вбивство похилих та одиноких осіб з метою заволодіння нерухомим майном.

На нашу думку, в першому випадку слідчий не відчуває особливих труднощів під час допиту таких осіб, оскільки останні зазвичай зловживають алкогольними напоями та наркотичними засобами, ведуть асоціальний образ життя і не відрізняються кмітливостю і певними розумовими здібностями.

Найбільшою складністю, на наше переконання, характеризується допит другої категорії осіб, серед яких зустрічаються юристи, ріелтори, працівники житлових організацій, працівники правоохоронних органів та ін. Вказані підозрювані вчинили злочин обдумано, завчасно сплановано і тому до слідчої дії у цьому разі необхідно ретельно готуватись і планувати. Зазвичай такий допит здійснюється у конфліктних ситуаціях.

Загальновідомо, що до конфліктних ситуацій під час допиту призводить небажання людини в силу тих чи інших причин повідомити інформацію про «слід пам'яті». Як справедливо з цього приводу зазначає С. К. Пітерцев, за своїм характером допит – складна, багатопланова слідча дія, що часто протікає в умовах так званої конфліктної ситуації. Досягнення цілей допиту обумовлено умінням слідчого змінити дану ситуацію. Для цього потрібно мати високу професійну майстерність, знання людської психології та практичне вміння розбиратися в психологічних особливостях допитуваного, а також знання і вміння використання при допиті різних тактичних прийомів [5, с. 6].

На нашу думку, *ефективними тактичними прийомами допиту осіб, які вчинили вбивство похилих та одиноких осіб з метою заволодіння нерухомим майном* є такі:

1) Ретельна підготовка до допиту вказаної категорії підозрюваних. Специфікою підготовки до допиту є те, що у слідчого виникає необхідність ознайомлення з низкою документів, використаних під час вчинення злочину даної категорії та відбору серед них тих, що можуть застосовуватися під час провадження допиту.

З метою з'ясування загальної картини злочину і мотиву вбивства зокрема слідчий повинен вивчити матеріали кримінального провадження та уважно проаналізувати зміст документів, які відображають факт укладення угоди щодо відчуження житла. У зв'язку з цим, слідчому необхідно звернутися до процедури укладення угоди щодо відчуження житла та її правової регламентації. На підставі вивчення матеріалів кримінального провадження та документів, що містяться в ньому, слідчий повинен встановити: які дії, що вчинювалися під час укладення угоди, є незаконними, в чому вони полягають; які особи їх вчинили, коли і в якому місці; які нормативні акти, що регулюють порядок здійснення правочинів щодо житла, порушувалися тощо [6].

2) Демонстрація допитуваному уявлення про обізнаність слідчого щодо обставин і мотиву вбивства та послідовність пред'явлення доказів під час допиту, зокрема протоколів допиту свідків, потерпілих, речових доказів, документів щодо відчуження житла потерпілого, висновків експертиз (особливо висновків таких експертиз як почеркознавчої, авторознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів) та ін.

3) Максимальна деталізація показань підозрюваного як на первинному, так і на повторному (додатковому) допиті.

Доречним є використання так званого «Метод зигзагу», який полягає у черговості запитань із наявними доказами, надаючи можливість допитуваній особі дати відповідь про природи доказу або пояснення певного перебігу події, чередуючи прямі та непрямі докази. Так, при користуванні прямими доказами вирішальне значення має встановлення достовірності того джерела, з якого одержано фактичні дані, які безпосередньо вказують на кримінальне правопорушення і осіб, що його вчинили. Встановивши за допомогою інших доказів достовірність джерела, з якого одержано прямий доказ, можна вважати головний факт доведеним. непрямі докази на відміну від прямих дозволяють встановити проміжні факти, на підставі яких встановлюються різні елементи головного факту [1, 7].

4) Тактичні прийоми психологічного впливу. В даному випадку метою застосування засобів психологічного впливу є створення сприятливих умов для розслідування злочину зокрема таких, що забезпечують отримання повної та правдивої інформації про його обставини. Досягнути зазначеної мети можливо шляхом виконання таких завдань, як: активізація мислення, пам'яті особи, пробудження асоціацій, викликавши у неї емоції та почуття; встановлення психологічного контакту як запоруки налагодження співробітництва підозрюваного із слідчим, викриття брехні [8, с. 33].

5) Зміна тактики проведення слідчої дії. Це полягає в зміні предмета розмови, відступі від логічної послідовності обговорення епізодів і фактів злочинної діяльності, перехід від постановки питань до викладу картини скоєного злочину, використанні доказів, які раніше не пред'являлися, і т.д. Все це ускладнює переключення уваги підозрюваного, створює для нього дефіцит часу на обдумування вчинків слідчого, аналіз взаємозв'язку і логіки здійснюваних дій, позбавляє можливості дотримуватися обраного способу, лінії протидії розслідуванню. Результатом цього, як правило, є докази поведінки – оговори, повідомлення суперечливих даних і ін. Мета слідчого при використанні цього прийому не просто спроба «зловити» особу, яка протидіє розслідуванню, на неточності і застереженнях, а створити обстановку, яка переконує його в марності спроб ввести слідство в оману, і на цій основі отримати доказову інформацію про розслідувану подію [9, с. 161-162].

Висновки. Враховуючи, що вбивство з метою заволодіння нерухомим майном потерпілих зазвичай здійснюється групою осіб, специфічний перелік питань, що ставляться до зазначеної категорії підозрюваних під час допиту, може включати наступні запитання: хто був організатором вчинення вбивства особи похилого віку або самотньої особи, пов'язаного із заволодінням нерухомим майном потерпілого; хто вчиняв вбивство і при яких обставинах; хто оформлював документи, необхідні для відчуження

квартири особи похилого віку чи самотньої особи та підробляв такі документи; хто відповідав за подальшу легалізацію квартири (будинку); хто підшукував квартири, де проживали особи похилого віку та самотні особи і схилив їх власників до відчуження; хто підшукував покупця на квартиру та досягав домовленості про умови продажу квартири; хто безпосередньо укладав угоду у нотаріуса, у ролі кого (продавця, покупця); хто відповідав за приховування вбивства; хто виступав у ролі посередника, яким чином оформлювалося доручення (письмово, усно чи було підроблено); чи сприяли вчиненню злочину посадові особи, хто саме і яким чином [6].

Отже допит підозрюваного по даній категорії кримінальних проваджень зазвичай характеризується конфліктним характером даної процесуальної дії, тому складним є процес встановлення психологічного контакту. Складним є і обрання врівноваженої та об'єктивної тактики поведінки слідчим. Зусилля слідчого повинні бути спрямовані на зізнання допитуваного хоча б по одному епізоду. Бажано, щоб це був або перший епізод «серії», або один з останніх епізодів, оскільки в пам'яті вбивці найбільш чітко та яскраво відбивається початок та кінець злочинної кар'єри. Практика показує, що як тільки підозрюваний зізнається в одному вбивстві, то через незначний період часу, відбувається процес зізнання у всіх інших вбивствах.

Обрання тактики допиту підозрюваного багато в чому залежить від наявної у слідчого інформації про психологічний портрет вбивці. Так, організований несаціальний тип серійного вбивці під час допитів зосереджений, обмірковує лінію захисту. Може відчувати відверту повагу до компетентного і розумного слідчого, нерідко «грати» з ним. Дезорганізований асоціальний тип серійного вбивці не знаходить розуміння у суспільстві, тому прагне відчутти до себе розуміння та співчуття [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комаринська Ю.Б. Застосування іновісних технологій у поліцейському допиті. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3608/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%AE%D0%BB%D1%96%D1%8F%20%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>.
2. Криміналістика: учеб. для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская / под ред. Р. С. Белкина. Москва: НОРМА, 2006. 992 с.
3. Ароцкер Л. Е. О соотношении процессуальных, тактических и этических начал в следственных действиях. *50 лет Советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия*: краткие тезисы докл. и науч. конф. Ленинград, 1972. С. 52–55.
4. Криміналістика: учебник / под ред. В. А. Образцова. Москва: Юрист, 2002. 735 с.
5. Питерцев С. К. Тактические приемы допроса: учеб. пос. / С. К. Питерцев, А. А. Степанов. СПб., 2006. 56 с.
6. Павлова Н. В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла: монограф. Дніпропетровськ: Дніпр. Ун-т внутр. справ, 2007. 216 с.

7. Теорія судових доказів. Мультимедійний навчальний посібник. URL: http://www.naiau.kiev.ua/books/teoria_sud_dokaziv/rozdil_2.html.
8. Бишевец О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посібник. Київ: Алерта, 2015. 140 с.
9. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Киев, 2002. 268 с.
10. Особливості розслідування окремих видів злочинів. Мультимедійний навчальний посібник. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2322>.

O. Pavliuk

TACTICAL FEATURES OF THE SUSPECTION OF THE SUSPECT, WHO COMMITTED THE MURDER OF AN ELDERLY PERSON FOR THE PURPOSE OF OWNING IMMOVABLE PROPERTY

The issue of interrogation of persons suspected of committing serious crimes, including murder, has been considered and is being considered by many scholars. Each scientific study, directly or indirectly, analyzes the tactics of interrogation, depending on the type of crime, the conditions of its conduct, the time limits of the latter, the amount of forensic information, the purpose of the interrogation (obtaining evidence, exposing lies, in order to prevent further offenses, etc.), the sex or age of the person, social status, mental status, nationality and social affiliation, etc. The purpose of the article is to determine the directions and tactical features of the interrogation of a suspect who committed the murder of an elderly person for the purpose of taking possession of real estate, depending on the investigative stage and the identity of the suspect. The article examines the tactical features of the interrogation of a suspect who committed the murder of an elderly person for the purpose of taking possession of real estate, which is an integral part of a qualified and impartial investigation. Thus, the interrogation of a suspect in this category of criminal proceedings is usually characterized by the conflicting nature of this procedural action, so the process of establishing psychological contact is difficult. It is also difficult to choose balanced and objective tactics for investigators. The investigator's efforts should be aimed at the confession of the interrogated at least one episode. It is desirable that this be either the first episode of the «series» or one of the last episodes, because the memory of the killer most clearly and vividly reflects the beginning and end of a criminal career. Practice shows that as soon as a suspect confesses to one murder, then after a short period of time, there is a process of confession in all other murders. The choice of tactics for interrogating the suspect largely depends on the information available to the investigator about the psychological portrait of the killer. Thus, the organized non-social type of serial killer during interrogations is focused, considering the line of defense. Can feel open respect for a competent and intelligent investigator, often «play» with him. Disorganized antisocial type of serial killer does not find understanding in society, so seeks to feel understanding and compassion.

Keywords: investigation, investigator, murder, elderly person, lonely person.